

ATROF- MUHIT OMILLARINI INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI

Аннакулова Салтанат Каршибоевна
ички касалликларда хамширалик иши фани уқитувчиси
Хамраева Зулайхо Эгамовна
педиатрияда хамширалик иши фани уқитувчиси
Норбоева Озода Шойзоқ кизи
хамширалик иши фани уқитувчиси

Республика урта тиббиёт ва фармацевт ходимларининг малакасини ошириш ва буларни ихтисослаштириш маркази Жиззах филиали

Аннотация: Ushbu maqolada atrof-muhitga ko'plab kimyo sanoati korxonalaridan kiruvchi bir qator kimyoviy mutagenlar ham aniqlangan. Bir qator virusli kasalliklar ham mutagen ta'sirga ega bo'lib, shaxsning irsiyatini o'zgaruvchan qiladi va patologiyalarga irsiy moyillikni keltirib chiqaradi. Ekopatologiya atrof-muhit omillaridan kelib chiqqan kasalliklar. Avvalo, bular asosan to'yib ovqatlanmaslik yoki ortiqcha ovqatlanish bilan bog'liq "turmush tarzi kasalliklari" dir. Oziqlanishning etarli emasligi bilan oziq-ovqat tarkibidagi vitaminlar, mikroelementlar, oqsillar me'yordan past bo'ladi, bu esa sog'liqning jiddiy buzilishiga olib keladi. Ortiqcha ovqatlanish bilan semirish rivojlanadi, bu diabet, saraton va yurak-qon tomir kasalliklari kabi jiddiy patologiyalarga olib keladi. Shuning uchun ovqatlanishning ortiqcha yoki nomutanosibliги uning etishmasligidan kam halokatli rol o'ynashi haqida qisqacha bayon etilgan.

Калит со'злар: Ekologik xavf omillari, biologik yosh tushunchasi, noqulay ekologik omillar va inson kasalliklari o'rtasidagi bog'liqlik, ekopatologiya, Yurak qon tomir kasalliklari, patologiya, virusli kasalliklar.

Кирish: Atrof-muhit omillari (ekologik) havoning, suvning, tuproqning, oziq-ovqatning ifloslanishi, ob-havo hodisalarining keskin o'zgarishi, radiatsiya, magnit va boshqa nurlanish darajasining oshishi Ijtimoiy omillar Sharoit va turmush tarzi urbanizatsiyaning yuqori darajasi Tibbiyot xavfsizlik Profilaktik chora-tadbirlarning samarasizligi, tibbiy yordam sifatining pastligi, o'z vaqtida ko'rsatilmashligi inson salomatligiga ta'sir qiladi.

Ekologik xavf omillari. ¹Atmosferaning fizik-kimyoviy xususiyatlarining o'zgarishi, masalan, bronxopulmonar kasalliklarning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Harorat, atmosfera bosimi va magnit maydon kuchining keskin kundalik tebranishlari yurak-qon tomir kasalliklarining kechishini yomonlashtiradi. Ionlashtiruvchi nurlanish onkogen omillardan biridir. Tuproq va suvning ion tarkibining xususiyatlari, demak, o'simlik va hayvonlardan olingan oziq-ovqat, u yoki bu element atomlarining tanasida ortiqcha yoki etishmasligi bilan bog'liq kasalliklarning rivojlanishiga olib keladi. Masalan, tuproqda yod miqdori kam bo'lgan joylarda ichimlik suvi va oziq-ovqatda yod etishmasligi endemik buqoqning rivojlanishiga yordam beradi. Ijtimoiy xavf omillari. Noqulay turmush sharoitlari, turli xil stressli vaziyatlar, odamning turmush tarzining jismoniy harakatsizlik kabi xususiyatlari ko'plab kasalliklarning, ayniqsa yurak-qon tomir tizimi kasalliklarining rivojlanishi uchun xavf omilidir. Chekish kabi yomon odatlar bronxopulmoner va yurak-qon tomir kasalliklari uchun xavf omilidir. Spirtli ichimliklarni iste'mol qilish alkogolizm, jigar kasalliklari, yurak kasalliklari va boshqalarning rivojlanishi uchun xavf omilidir. Xavf omillari alohida shaxslar uchun (masalan, organizmning genetik xususiyatlari) yoki har xil turdagi ko'plab shaxslar uchun (masalan, ionlashtiruvchi nurlanish) muhim bo'lishi mumkin. Eng noqulay narsa - bu bir nechta xavf omillarining tanaga kumulatif ta'siri, masalan, semizlik, jismoniy harakatsizlik, chekish, uglevod almashinuvining buzilishi kabi xavf omillarining bir vaqtning o'zida mavjudligi

¹ <https://cyberleninka.ru/article/n/zararli-gazlarning-atmosfera-va-inson-salomatligiga-ta-siri/viewer>

koroner yurak kasalligi rivojlanish xavfini sezilarli darajada oshiradi. Biologik nuqtai nazardan, salomatlik gomeostatik muvozanat, keng moslashuvchanlik va qarshilik holati bo'lganligi sababli, zamonaviy salomatlik tushunchasi har xil turdagi organizmlar, jamoalar va hatto ekotizimlarning salomatligi to'g'risidagi tor tushunchadan kengroq tushunchaga qadar kengayib bormoqda. Eng tipik patologik sharoitlar va inson kasalliklarini ko'rib chiqing. Avvalo, shuni ta'kidlash kerakki, har bir alohida organizmda, har bir alohida shaxsda patologik holat ko'pincha darhol emas, balki charchoqning to'planishi, kompensatsiyalanmagan stressli sharoitlar, ya'ni. tibbiyotda nima ko'pincha kasallikdan oldingi holat deb ataladi. Kasalliklarni tasniflash, ularni bir necha asosiy guruhlarga bo'lish mumkin. irsiy kasalliklar. Mutant genlarni tashuvchilarda yuzaga keladigan kasalliklar. Oddiy (Mendel) irsiyat bilan bu bitta mutant genning mavjudligi. Mutatsiyalar (gen yoki xromosoma) natijasida kelib chiqadigan bunday kasalliklarga misol qilib, xromosoma anomaliyalari natijasida paydo bo'ladigan Daun sindromi, shuningdek, fenilketonuriya, metabolik kasallik, agar aqli zaif bolaga tahdid soladigan gen mutatsiyasining natijasi bo'lsa. u tug'ilgandan boshlab maxsus (parhezli) parhezni olmaydi. ovqatlanish. Gen mutatsiyalari retinal o'smalar (retinoblastoma) va gemofiliya kabi kasalliklarning sababi hisoblanadi. Ko'pincha poligenik irsiyat natijasida kasalliklarga irsiy moyillik mavjud: oshqozon yarasi va yurak-qon tomir kasalliklari, diabetes mellitus, turli xil allergiya turlari. Irsiy kasalliklar asosan inson muhitining sharoitlari bilan bog'liq. Xususan, mutatsiyalar organizmda nafaqat o'z-o'zidan, balki mutagen deb ataladigan muayyan muhit omillari ta'sirida ham paydo bo'lishi mumkin. Ionlashtiruvchi nurlanish muhitning asosiy mutagen omilidir. (radiatsiya). Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar aholisi, ayniqsa shahar aholisi tomonidan iste'mol qilinadigan tozalangan oziq-ovqat mahsulotlarining ko'pligi,

Hayvonlarning yog'lari, shakar, turli xil konservalar, kolbasa, dudlangan go'shtlarni haddan tashqari iste'mol qilish - bularning barchasi ovqat hazm qilish tizimining bir qator tizimli kasalliklarining paydo bo'lishiga yordam beradi. va umuman butun organizm. Inson muhiti ham "stress" ta'sirining manbai hisoblanadi. Bular, birinchi navbatda, fizik va kimyoviy stresslarning ta'sir etuvchi omillari. Jismoniy stress omillari yorug'lik, akustik yoki tebranish rejimining buzilishi, shuningdek elektromagnit nurlanish darajasi bilan bog'liq. Qoidaga ko'ra, ushbu omillarning me'yorlaridan chetga chiqish inson tanasi evolyutsion tarzda moslashtirilgan sharoitlar eng ko'p va eng ko'p buziladigan shahar yoki sanoat muhitiga xosdir. Kimyoviy stress omillari juda xilma-xildir. So'nggi yillarda biosferaga ilgari begona bo'lgan 7 mingdan ortiq turli xil moddalar – ksenobiotiklar (yunoncha. ksenos- begona va biote- hayot). Tabiiy ekotizimlardagi parchalanuvchilar juda ko'p begona moddalar bilan bardosh bera olmaydi, ularning parchalanishi uchun tabiatda maxsus biokimyoviy mexanizmlar mavjud emas, shuning uchun ksenobiotiklar xavfli ifloslanish turidir. Inson tanasi ham bu begona sun'iy moddalarga dosh bera olmaydi, chunki ularni zararsizlantirish uchun vositalar yo'q. Jismoniy va kimyoviy stresslardan tashqari, zamonaviy dunyoda odam ta'sir qiladi aholining haddan tashqari ko'payishi stressi, yirik shaharlar uchun xosdir. U shiddatli ijtimoiy hayotning ko'plab psixologik stressli vaziyatlariga tushib qoladi. Shu bilan birga, inson nafaqat real vaziyatlarda, balki virtual vaziyatlarda ham televizor, radio va shaxsiy kompyuterlardan keladigan ortiqcha ma'lumotlardan kelib chiqadigan stress omillariga duch kelishi muhimdir. Va nihoyat, kiruvchi ma'lumotlarning tabiati (tarkibida) ko'pincha inson tanasini stressli sharoitlarga olib keladi. tushuncha "stress" 1930-yillarda G. Selye tomonidan tibbiyot va fiziologiyaga kiritilgan. XX asr stressni atrof-muhitning ortib borayotgan talablariga javoban yuzaga keladigan inson tanasining o'ziga xos bo'lmagan reaksiyasi deb hisoblagan va unga "moslashish sindromi" ta'rifini bergan. Bunday ta'rif turli sabablarga ko'ra yuzaga keladigan stresslar uchun maqbuldir va turli tirik tizimlarning moslashish mexanizmlarini tavsiflaydi. Hayvonlarda ham, odamlarda ham stress - bu organizmning o'ziga xos bo'lmagan neyrohumoral reaksiyasi bo'lib, atrof-muhit talablariga moslashish uchun asab va humoral tizimlarni safarbar qilish orqali amalga oshiriladi. Stress holati barcha tirik mavjudotlarning ko'payishini tartibga soluvchi eng muhim omil hisoblanadi, ya'ni. aholini nazorat qiluvchi omil. Stressning bir necha bosqichlari mavjud:

- birinchi bosqich - asab tizimi, aniqrog'i retseptorlar tashqi muhitdan signallarni qabul qiladigan va asab markazlari ularning ahamiyatini baholab, humoral tizimga buyruq yuboradigan tashvish yoki

mobilizatsiya bosqichi. Murakkab o'zaro ta'sir zanjiridan so'ng "stress gormonlari" chiqariladi - asosan adrenal gormonlar;

- ikkinchi bosqich - stress gormonlari ta'sirida tananing barcha a'zolari va tizimlari faollik ko'tarilgan rejimda ishlay boshlaganda, keyin tanaga kiradigan qarshilik bosqichi;

- uchinchi bosqich turli yo'llar bilan davom etishi mumkin. Agar tana stressli ta'sirlarni engib, yuqori moslashuvchanlik darajasiga erishgan bo'lsa, bu kompensatsiya bosqichidir.

Ortib borayotgan yuk bilan takroriy eustresslar mashg'ulot reaksiyasiga va tananing ko'proq moslashishiga olib keladi. Stressni yengish inson tanasini yangi, yuqori darajadagi bag'rikenglik darajasiga olib keladi. Agar tananing charchashi bo'lsa, ko'pincha kasallik yoki hatto o'limga olib keladi, bu zaiflashtiruvchi stress (qiyinchilik). Stressning natijasi nafaqat uni keltirib chiqargan omil ta'sirining tabiati va kuchiga, balki tananing dastlabki fiziologik holatiga ham bog'liq. Tana qanchalik barqaror (sog'lom va moslashuvchan) bo'lsa, uning barcha tizimlari gomeopatik muvozanatni qanchalik yaxshi saqlasa, stressning ijobiy natijasi uchun imkoniyat shunchalik yuqori bo'ladi. Tabiiy fokal kasalliklar(endemik) -ekopatologiyalar guruhi (noqulay muhit bilan bog'liq kasalliklar). Ular odamning ma'lum bir kasallikning qo'zg'atuvchilari yashaydigan hududda (masalan, Shomil bilan yuqadigan ensefalit) yoki Yer sharining geokimyoviy yoki geofizik xususiyatlarga ega bo'lgan hududida yashashi bilan bog'liq. Katta hududlarning biogeokimyoviy provinsiyalarining xususiyatlari, biomuhit tarkibining o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi, inson salomatligiga, shuningdek, biotaning tur tarkibiga ta'sir qiladi. Maxsus biogeokimyoviy provinsiyalarni quyidagilar bilan tavsiflash mumkin: geosferaning vulqon faolligi; Yerning fizik maydonlarining anomalialari; tektonik hodisalar; tog' jinslarining parchalanishi yoki buzilishi hodisalar; kiruvchi quyosh radiatsiyasi va biogeokimyoviy reaksiyalarning xususiyatlari; harorat o'zgarishi rejimi, yog'ingarchilik, shamol faolligi. Biogeokimyoviy provinsiyalarga ichki Mo'g'uliston, Xu-bao va Jeltaya daryolari havzalari misol bo'la oladi. Bu hududlar mishyak, ftor, xlorid ionlari va sulfat ionlari, uglevodorodlar, organik moddalar bilan boyitilgan. Bu hududlarda uchraydigan tipik endemik kasalliklar mishyak bilan zaharlanish, floroz va diareya hisoblanadi. Xitoyda suvlari va tuproqlari xrom, nikel va vanadiy bilan boyitilgan hududlar mavjud. Ushbu hududlardagi odamlarda oshqozon saratoni juda keng tarqalgan. Suvlari ftor bilan boyitilgan muhim hududlar mavjud. U yerda tish va suyak florozi keng tarqalgan. Yer sharida yod yetishmaydigan joylar ko'p, qalqonsimon bez kasalliklari va kretinizm endemik kasalliklardir. Atrof muhitda selenning ortiqcha bo'lishi zaharlanishga va ko'pincha o'pka saratoniga olib keladi, uning etishmasligi esa Keshan kasalligiga olib keladi. Rossiya hududida kaltsiy yetishmovchiligi fonida stronsiyning ko'pligi, shuningdek, fosfor va marganes bilan zaharlanish Sharqiy Sibirga xosdir. Bunday holda, artroz deformatsiya qiluvchi osteoxondroz bilan bir vaqtda sodir bo'ladi. Karelian-Kola mintaqasida suv va tuproqda ftor va yodning sezilarli darajada yetishmasligi bilan kariyes va qalqonsimon bezning disfunktsiyasi ko'paymoqda. Volga daryosi havzasida, ayniqsa, ftor ko'p bo'lgan Mordoviyada, florozi boshqa joylarga qaraganda tez-tez uchraydi. Jismoniy maydonlarda anomalialarga ega bo'lgan Yer yuzasining mahalliy joylari deyiladi geopatogen zonalar. Ular yurak urish tezligi, yuqori qon bosimi, uyqusizlik, dahshatli tushlar va erta o'limga olib keladigan geopatogen stress fenomeni bilan bog'liq. Ushbu hodisalar litosferadagi yoriqlar aniqlangan joylarda sodir bo'ladi, shuning uchun ular ko'pincha radon mavjudligi bilan bog'liq bo'lib, ular yoriqlar orqali Yerning ichaklaridan yuzaga chiqadi. Seysmik xavfli hududlardagi odamlarga, ayniqsa zilziladan oldin ma'lum bo'lgan geopatogen ta'sir. Aynan o'sha yerda Yerning jismoniy maydonlarining kuchli anomalialari sodir bo'lib, inson tanasida biokimyoviy siljishlar, shuningdek hayvonlarning xatti-harakatlarida o'zgarishlar yuzaga keladi. Bunday joylarda odamlar depressiyani rivojlantiradilar, qon formulasi o'zgaradi, ko'pincha yurak yetishmovchiligi xurujlari mavjud. Geopatologik ma'lumotlarga A.L. asos solgan geliobiologiya ilmiy maktabi katta hissa qo'shdi. Chizhevskiy birinchi marta quyosh faolligining turli xil biosfera jarayonlariga, shu jumladan turli kasalliklar patogenlarining patogenligidagi o'zgarishlarga fundamental ta'sirini ko'rsatdi. Quyosh faolligi Yerdagi geomagnit vaziyatning o'zgarishida muhim rol o'ynaydi. Quyosh faolligining davriyligini o'rganishga asoslangan prognozlar katta ekologik va tibbiy ahamiyatga ega.

Qarish kasalliklari

- yoshga bog'liq o'zgarishlar (semizlik, saraton, diabet, gipertoniya) bilan bog'liq inson kasalliklari va patologik holatlarning katta guruhi

- nafaqat yosh, balki atrof-muhit omillari bilan bog'liq sindromlar.

Biologik yosh tushunchasi organizmdagi morfologik va funktsional o'zgarishlarning ma'lum bir majmuasini aks ettiradi, ularning oddiy ko'rsatkichlari insonning mehnat qobiliyati va moslashuvi, uning funktsional faolligidir. Yoshga bog'liq o'zgarishlar har bir shaxsda nafaqat uning astronomik yoshiga, balki atrof-muhit omillariga ham bog'liq. Barcha ekopatologiyalar erta qarishga olib keladi, bu ayniqsa ekologik ofatlar, ekologik halokatlar, geopatologik hodisalar qayd etilgan joylarda yaqqol namoyon bo'ladi. Atrof-muhit holatining rolini aholi salomatligini belgilovchi eng muhim omil sifatida tushunish so'nggi yillarda sezilarli darajada oshdi. 6. ²O'zbekiston Respublikasi Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi bilan birgalikda hamda nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini jalb etgan holda, ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish, obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish bo'yicha fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari komissiyalari tomonidan yashil dov-daraxtlarni sanitar qirqish va kesishda, shuningdek, ularni qayta ishlash va chiqindilarini utilizatsiya qilish, shu jumladan yog'ochlardan tijorat maqsadida foydalanishda ekologiya talablariga rioya etilishi yuzasidan nazorat amalga oshirilishini ta'minlasin. Ushbu qarorga ko'ra atrof-muhit bilan bog'liq barcha xavf omillarini 2 guruhga bo'lish mumkin: boshqariladigan va boshqarilmaydigan. Kimga boshqariladigan omillar xavf-xatarlarga statsionar va mobil manbalardan chiqadigan chiqindilar bilan havo ifloslanishi kiradi; ifloslangan suvlarning uyushgan va uyushmagan oqizilishi, suvni tozalash va zararsizlantirish jarayonida reaktivlar qo'shilishi natijasida ichimlik suvi sifatining o'zgarishi; suyuq va qattiq chiqindilar natijasida tuproqning ifloslanishi, ekinlar hosildorligini oshirish uchun kimyoviy moddalarni joriy etish. Boshqarib bo'lmaydigan omillar global xarakterga ega bo'lib, gidrosfera, atmosfera, litosfera, o'simlik va hayvonot dunyosiga, shuningdek, inson populyatsiyasiga ta'sir qiladi. Global xavf omillarining ahamiyati (iqlimning isishi, fon atmosferasining yupqalashishi, quyosh nurlarining, ayniqsa ultrabinafsha spektrining faollashishi, yer magnit maydoni va havoning aeroion tarkibining o'zgarishi, ifloslantiruvchi moddalarning transchegaraviy tashilishi va boshqalar) yildan-yilga ortib bormoqda.

Noqulay ekologik omillar va inson kasalliklari o'rtasidagi bog'liqlik.

Zararli neoplazmalar

1. Havoning kanserogenlar bilan ifloslanishi.

2. Oziq-ovqat va ichimlik suvining nitratlar bilan ifloslanishi va nitritlar, pestitsidlar va boshqa kanserogenlar.

3. Mikroelementlar bo'yicha hududning endemikligi.

4. Ichimlik suvining noqulay tarkibi va qattiqligi.

5. Ionlashtiruvchi nurlanish

Ruhiy buzilishlar

1. Atmosferaning kimyoviy moddalar bilan ifloslanishining umumiy darajasi.

2. Shovqin.

3. Elektromagnit maydonlar.

4. Pestitsidlar bilan ifloslanish

Homiladorlik va tug'ma anomalialar patologiyasi

1. Havoning kimyoviy moddalar bilan ifloslanishi.

2. Elektromagnit maydonlar.

3. Atrof muhitning ifloslanishi.

4. Shovqin.

5. Ionlashtiruvchi nurlanish

Qon aylanish tizimining kasalliklari (yurak, qon tomirlari)

² (6-band O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 17-yanvardagi PF-14-sonli *Farmoni* tahririda — *Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi*, 20.01.2024-y., 06/24/14/0052-son) <https://lex.uz/docs/-4574008>

1. Havoning kimyoviy ifloslanishining umumiy indeksi.
2. Shovqin.
3. Elektromagnit maydonlar.
4. Ichimlik suvining tarkibi (ortiqcha xloridlar, nitratlar, qattiqlikning oshishi).
5. Mikroelementlar (Ca, Md, Cu va boshqalar) bo'yicha hududning endemikligi.
6. Oziq-ovqat mahsulotlarining pestitsidlar bilan ifloslanishi.
7. Iqlim: ob-havoning o'zgarishi tezligi, yog'ingarchilikli kunlar soni, atmosfera bosimining o'zgarishi

Nafas olish kasalliklari

1. Havoning kimyoviy moddalar (ayniqsa, uglerod va oltingugurt oksidi) va chang bilan ifloslanishi.

2. Iqlim: ob-havoning o'zgarishi tezligi, namlik, shamol. Kasallik Noqulay omilning ta'siri

3. Ijtimoiy sharoitlar: uy-joy, oilaning moddiy darajasi.

4. Havo muhitining pestitsidlar bilan ifloslanishi

Ovqat hazm qilish tizimining kasalliklari

I. Oziq-ovqat va ichimlik suvining pestitsidlar bilan ifloslanishi.

2. Mikroelementlar bo'yicha hududning endemikligi.

3. Ijtimoiy sharoit, moddiy daraja, turmush sharoiti.

4. Havoning kimyoviy moddalar (ayniqsa, oltingugurt dioksidi) bilan ifloslanishi.

5. Ichimlik suvining tuz tarkibining noqulayligi, qattiqligining oshishi.

6. Shovqin

Endokrin tizim kasalliklari

1. Shovqin.

2. Havoning ifloslanishi, ayniqsa uglerod oksidi.

3. Hududning mikroelementlar bo'yicha endemikligi, og'ir metallar qatlamlari bilan ifloslanishi.

4. Insolyatsiya darajasi.

5. Elektromagnit maydonlar.

6. Ichimlik suvining haddan tashqari qattiqligi

Qon kasalliklari

1. Hududning mikroelementlar, xususan, xrom, kobalt, temir uchun endemikligi.

2. Elektromagnit maydonlar.

3. Ichimlik suvining nitratlar va nitritlar, pestitsidlar bilan ifloslanishi siydik chiqarish

Ichimlik suvining tarkibi va qattiqligi atmosfera havosi tabiiy resurs sifatida jamoat mulki hisoblanadi. Uning tarkibining doimiyligi (pokligi) insoniyat mavjudligining eng muhim shartidir. Shuning uchun tarkibdagi har qanday o'zgarishlar atmosfera ifloslanishi deb hisoblanadi. Atmosfera havosi inson organizmidagi kundalik ³metabolizmida muhim rol o'ynaydi, shuning uchun sog'lom muhitning eng muhim sharti toza va qulay havoning mavjudligidir. Shaharlarning o'sishi, avtomobil transporti sonining ko'payishi, sanoatning rivojlanishi atmosfera havosidagi turli ifloslantiruvchi moddalarning ko'payishiga olib keladi. Ifloslangan havoning salomatlik holatiga ta'sir qilish xavfi quyidagilarga bog'liq: turli xil ifloslanishlar (bundan tashqari, zararli moddalarning birgalikdagi ta'siri ular keltirib chiqaradigan toksik ta'sirning kuchayishiga olib kelishi mumkin); nafas olish harakati doimiy bo'lgani uchun katta ta'sir qilish ehtimoli; ifloslantiruvchi moddalarning tananing ichki muhitiga bevosita kirishi (nafas olish paytida havo deyarli barcha moddalar eriydigan qon bilan deyarli bevosita aloqa qiladi). Bundan tashqari, stasionar va ko'chma manbalardan havo havzasiga kiradigan gazlar, aerzollar va changlar issiqxona effekti, kislotali yomg'ir, tutun, ozon pardasining buzilishi kabi

³ <https://scientists.uz/uploads/202208/D-4.pdf> ATROF-MUHITNING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI. ATROF-MUHIT OMILLARINING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI Uroкова Aziza Baxramovna Termiz davlat universiteti Tabiiy fanlar fakulteti talabasi/

hodalarni keltirib chiqaradi. Atmosfera havosining odamga ta'siri o'ziga xos xususiyatlarga ega va quyidagilar bilan ajralib turadi

- o'pkaning alveolyar to'qimasi juda katta so'rish qobiliyatiga ega, shuning uchun ksenobiotiklar, hatto izsiz miqdorda ham, tananing ichki muhitiga osongina kirib borishi mumkin;
- o'pka orqali so'rilgan ksenobiotiklar darhol tizimli qon aylanish tizimiga kiradi va shu bilan kuchli filtrni - jigarni chetlab o'tadi, bu erda ular neytrallanadi;
- shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish mumkin emas. Atmosfera havosining ifloslanish xavfi darajasi moddalarning ikkita asosiy klassi
- xavfli o'smalarni keltirib chiqaradigan kanserogen moddalar va kanserogen bo'lmagan moddalar bilan baholanadi.

MUHOKAMA: Bir qator kanserogen moddalar irsiyatga ham ta'sir qiladi, bu genetik jihatdan aniqlangan kasalliklarning ko'payishida namoyon bo'ladi. Kanserogen bo'lmagan moddalar inson salomatligining keng doiradagi buzilishlarini keltirib chiqaradi, bu molekulyar, hujayra, to'qima, organizm va populyatsiya darajasida qayd etilgan toksik ta'sirlarning turli shakllari sifatida qaralishi mumkin. Oxirgi ta'sirlar kasallanish va o'limning ortishi shaklida namoyon bo'ladi. Avvalo, bu surunkali respirator kasalliklar sonining ko'payishi va ushbu kasalliklar bilan bog'liq o'lim, shuningdek, qon aylanish tizimi kasalliklari natijasida o'limning ko'payishi. Avtotransport havoning ifloslanishiga katta hissa qo'shadi. Yillar davomida Rossiyada transport vositalarining soni sezilarli darajada oshdi, bu esa o'z navbatida atmosferaga ifloslantiruvchi moddalarning chiqarilishining ko'payishiga olib keladi. Avtomobil egzozlarining gazsimon mahsulotlari havoning sirt qatlamiga deyarli tozalanmasdan kiradi. Tirbandliklar va tirbandliklar yaqinida havoning ifloslanish darajasi, hatto eng qulay ob-havo sharoitida ham, ruxsat etilgan me'yorlardan oshib ketadi va inson salomatligi va atrof-muhit uchun haqiqiy tahdidir. Egzoz gazlari tarkibidagi zaharli moddalar atmosferada uzoq vaqt qolishi va katta masofalarga tashilishi mumkin. ⁴Avtotransport vositalaridan havo havzasiga kiradigan asosiy ifloslantiruvchi moddalarga quyidagilar kiradi: karbonat angidrid (CO₂), karbon monoksit (CO), oltingugurt dioksidi (SO₂), azot oksidi (NO_x), uchuvchi uglevodorodlar (VOC) va ulardan olingan zarrachalar, shu jumladan modda. I-xavf sinfining - benzopiren va boshqalar. larning barchasi inson tanasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi: ular asab, yurak-qon tomir tizimiga ta'sir qiladi; nafas yo'llarining shilliq pardalarini tirnash xususiyati; bosh aylanishi, bosh og'rig'i, zaharlanish va saraton rivojlanishiga olib keladi.

XULOSA: Atmosferani ba'zi ifloslantiruvchi moddalarning inson salomatligiga ta'sirining oqibatlarini ifloslantiruvchi moddalar inson tanasiga ta'sir qilish oqibatlarini vaznli moddalar yo'talning ko'payishi, bronxial astma, bronxitning kuchayishi; nafas olish va yurak-qon tomir tizimi kasalliklaridan o'limning oshishi azot oksidlari tananing virusli kasalliklarga (masalan, grippga) moyilligini oshirish; o'pkaning tirnash xususiyati, bronxit, pnevmoniya oltingugurt dioksidi tirnash xususiyati beruvchi ta'sir, nafas olish tizimiga, markaziy asab tizimiga, teriga, ko'zlarga zarar etkazish; yurak-qon tomir va nafas olish tizimi kasalliklaridan o'limning ortishi uglerod oksidi qonda karboksigemoglobin miqdorining oshishi, bolalarda psixomotor reaksiyalarning o'zgarishi; yurak kasalliklari uchun tashriflarning ko'payishi; yuqori konsentratsiyalar ta'sirida - o'tkir zaharlanish nafas olish tizimining shilliq qavatining tirnash xususiyati, yo'tal, o'pkaning buzilishi; sovuqqa chidamlilikning pasayishi; bronxit, astma, surunkali yurak kasalliklarining kuchayishi uglevodorodlar, shu jumladan benzo(a)piren nafas olish yo'llarining tirnash xususiyati, bosh aylanishi, uyquchanlik, tananing immunologik faolligini pasayishi, malign neoplazmalar Qon aylanish, asab va genitouriya tizimlariga ta'siri; qon bosimi ortishi; psixologik parametrlar va xatti-harakatlarning buzilishi Bir qator shaharlarning atmosfera havosida mis, simob, qo'rg'oshin, kadmiy, vodorod sulfidi, uglerod disulfidi, fluorid va boshqa ba'zi moddalar kabi o'ziga xos noorganik moddalar mavjud.

⁴ ATMOSFERA HAVOSIDA CHIQAIDIGAN GAZLARNI INSON SALOMATLILIGIGA TA'SIRI Kamolov Nurbek Aspiya o'gli Toshkent Hidrometeorologiya Texnikumi Maxsus fanlar O'qituvchisi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati :

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/zararli-gazlarning-atmosfera-va-inson-salomatligiga-ta-siri/viewer>
2. (6-band O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 17-yanvardagi PF-14-sonli Farmoni tahririda — Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 20.01.2024-y., 06/24/14/0052-son) <https://lex.uz/docs/-4574008>
3. <https://scientists.uz/uploads/202208/D-4.pdf/> ATROF-MUHITNING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI. ATROF-MUHIT OMILLARINING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI Urokovna Aziza Baxramovna Termiz davlat universiteti Tabiiy fanlar fakulteti talabasi/
4. ATMOSFERA HAVOSIDA CHIQAIDIGAN GAZLARNI INSON SALOMATLILIGA TA'SIRI Kamolov Nurbek Aspiya o'gli Toshkent Hidrometeorologiya Texnikumi Maxsus fanlar O'qituvchisi
5. Баратов П. Табиатни муҳофаза қилиш. Тошкент, Ўқитувчи, 1991.
6. Рахимбеков Р.У. Отечественная экологическая школа: история её формирования и развития. Тошкент. 1995.
7. Nazarova, F., & Hudaikulova, N. (2019). Healthy generation-the basis of a healthy family. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(7), 69-73
8. Аминжонов, Ч. А., & Мустафаева, М. И. (2017). Биоэкологическая Характеристика Водорослей Биологических Прудов г. Бухары. In Экологические проблемы промышленных городов (pp. 387-389).
9. Асроров, А. А., Гафарова, С. У., & Мухамеджанова, М. Х. (2016).
10. Формирование хронического тонзиллита у детей в зависимости от клинкоиммуногенетических факторов. Педиатрический вестник Южного Урала, (2).